

Metodický list: Franciska Hocková

Cílová skupina

Žáci 2. stupně ZŠ. Vhodné pro práci ve školách, knihovnách a čtenářských klubech.

Počet pracovních listů

4: Prokaž se průkazem, Zakufrovat s kufrem, Dětský domov, Moře vzpomínek.

Časová dotace

Zpracování všech pracovních listů cca 90 minut, včetně doprovodné diskuse a seznámení s komiksovým příběhem.

Pomůcky

Pracovní listy pro každého žáka, kniha Totální nasazení, možné využití dataprojektoru.

Vzdělávací obory

Dějepis, občanská výchova, český jazyk a literatura, výtvarná výchova.

Průřezová témata

Osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech.

Publikace Totální nasazení (Post Bellum a Argo 2017) obsahuje tři komiksové příběhy zpracované třemi scenáristy a nakreslené třemi komiksovými výtvarníky. Následující text přináší náměty k práci s třetím komiksem nazvaným Franciska, který napsala Petra Soukupová a nakreslila Petra Josefina Stibitzová.

Publikaci není nutné pořizovat pro celou skupinu či třídu. V menší skupině je možné procházet příběh společně, ve větší skupině je vhodným pomocníkem projektor. S komiksem můžeme žáky seznamovat po vybraných polích za pomoci vizualizéru, který okamžitě přenesse stránku na tabuli, nebo si můžeme vybraná pole komiksu naskenovat a opět promítnout jako prezentaci.

Prokaž se průkazem

Než žáky seznámíme s komiksem, pomocí pracovního listu č. 1 otevřeme téma totožnosti, příslušnosti k nějaké skupině a osobních dokladů. List nakopírujeme pro každého žáka.

Úkol č. 1

Žáci samostatně spojují druhy průkazů s jejich charakteristikou.

VOLIČSKÝ PRŮKAZ

Průkaz umožňující voliči volit pro většinu voleb kdekoliv na území Česka mimo obec, kde má trvalý pobyt.

OBČANSKÝ PRŮKAZ

Každý občan České republiky starší 15 let s trvalým pobytem na území České republiky je povinen ho mít.

ŘIDIČSKÝ PRŮKAZ

Doklad, jímž člověk prokazuje oprávnění k řízení motorových vozidel.

ZBROJNÍ PRŮKAZ

Veřejná listina, která fyzickou osobu opravňuje k nabývání vlastnictví a držení zbraně nebo střeliva do těchto zbraní.

CESTOVNÍ PRŮKAZ

Dokument, který pro konkrétního člověka vydává vláda státu, jehož je občanem, pro vstup a projíždění jinými státy.

Můžeme žáky nechat odpovídat či dohledávat odpovědi na doplňující otázky:

- Existuje věková hranice pro získání těchto průkazů?
- Který průkaz je povinný pro každého občana po dosažení určitého věku?
- Plynou z držení průkazu nějaké povinnosti?
- Jsou všechny tyto průkazy běžné i v jiných státech?
- Jak prokazují totožnost lidí v USA, kde občanské průkazy nejsou zavedené?

Úkol zadaný ústně

- Jak jinak můžeme průkaz nazvat?

Žákům nabídneme čtyři možnosti: labiála, legitimace, litera, lokace. Pravděpodobně tento úkol zodpoví někdo z žáků okamžitě. Průkaz můžeme nazvat legitimací, v hovorové mluvě se používá výraz „legitka“. Povinnost mít občanský průkaz a legitimovat se byla u nás zavedena v době protektorátu Čechy a Morava a často je spojena s totalitními režimy, které chtějí mít své občany pod kontrolou. Můžeme odkázat na Trojanův film Občanský průkaz, který se odehrává v 70. letech 20. století.

Češi tak berou občanky jako něco samozřejmého a mnozí si ani nevšimli, že od roku 2000 ze zákona zmizela povinnost nosit občanský průkaz stále u sebe. Povinností je pouze mít občanský průkaz vystavený a platný. Policii svou totožnost prokazovat musíme, můžeme však použít i jiné doklady než jen občanský průkaz. Stejnou funkci plní řidičský průkaz či cestovní pas.

Úkol č. 2

Stačí, když žáci na první otázku, proč je důležité znát totožnost člověka, odpoví ústně. Pravděpodobně se budou snažit zformulovat, v jakých situacích občané prokazují totožnost, tedy identifikaci před orgány státní správy (soudy nebo policií). Možná si vzpomenou na prokazování totožnosti při ubytování v hotelu. Zkuste je však navést k úvahám, kdy je zjišťování osobních údajů legitimní a za jakých okolností by mohlo být zneužito.

Komiksy jsou plné superhrdinů, kteří mají dvojí identitu. Falešnou totožností se prokazují špioni, novou identitu dostávají lidé v rámci ochrany svědků. Žáky můžeme seznámit s prvními dvěma stranami komiksu (strana 74 a 75), ale zcela stačí, když je jen ústně uvedeme do situace. Polka Janina je odvedena do německého pracovního tábora, kde pracuje v těžkých podmínkách. Pak necháme žákům prostor na vymýšlení.

- Měla by situaci jednodušší, kdyby se vydávala za Češku? A co za Němku?
- Kam by se mohla v roce 1944 s novou identitou ukrýt?
- Mohla by chráněná novou identitou něco v pracovním táboře změnit?

Úkol č. 3

Nejprve žáci spojí doklady s odpovídající definicí.

MODRÁ KNÍŽKA

Průkaz o neschopnosti k vojenské činné službě.

PRACOVNÍ KNÍŽKA

Dokument obsahující záznamy o pracovních poměrech osoby.

ZELENÁ KARTA

Povolení k dlouhodobému pobytu cizince na území jiného státu.

Potom mohou za pomoci internetu pátrat, kdy a kde tyto dokumenty byly či jsou používány. Zelenou kartu pravděpodobně znají z amerických filmů, ale v určité podobě existovala i u nás. Dnes cizinci s povolením k pobytu na našem území dostávají tzv. zaměstnaneckou kartu. Do roku 2015, kdy se česká armáda profesionalizovala, bylo získání modré knížky na základě špatného zdravotního stavu cestou k osvobození od branné povinnosti. Pracovní knížka byla na území protektorátu Čechy a Morava zavedena v roce 1941, aby se zajistilo plné pracovní nasazení obyvatelstva. Byla využívána pro výběr českých občanů na nucenou práci.

Úkol č. 4

Na ilustraci je označení písmenem P pro polské občany. Čechoslováci nosili nášivku s písmenem T (tschechoslowakisches = německy československý). Žáci si jistě vzpomenou na žlutou šesticípou hvězdu, kterou museli nosit na oblečení Židé. V koncentračních táborech se dále používal růžový trojúhelník pro označení homosexuálů. Tyto příklady z dob 2. světové války zahrnují vynucené označování. Lidé se ale mohou vymezovat i dobrovolně – nošením křížku, šátku, skautského kroje apod.

Zakufrovat s kufrem

Pro práci s pracovním listem č. 2 už bude nezbytné blíže se seznámit s životním příběhem Polky Janiny. Žáci si ho mohou přečíst v komiksu nebo můžeme výběr komiksových polí či celé strany (strany 80 až 85) promítnout, případně převyprávět.

Úkol č. 1

Žáci na rozehřátí tipují, co výraz znamená. Zakufrovat se stále ve významu zabloudit v rodinách používá.

Úkol č. 2

Žáci samostatně či ve dvojicích přiřazují k jednotlivým cestám slova a snaží se je rozvést do vět, které zapíšou do pracovního listu.

- Do Schlutupu, německého města, přijela Janina, protože zde byl pracovní tábor a ona zde musela pracovat ve zbrojovce. / povinnost, pracovní tábor
- Do Švédska Janina i s dcerou odjela po skončení války, aby se zde zotavila v sanatoriu. / zdraví, sanatorium
- Do Polska odjela Janina i s dcerou po zotavení, protože odtud pocházela a měla zde rodinu. / domov, rodina
- Do Prahy se Janina i s dcerou dostávala riskantně, když tajně překročila hranice, aby se shledala se svou láskou, českým přítelem, který byl otcem malé Francisky. / láska, přítel

Úkol č. 3

U mladších žáků se společně nejprve domluvíme, které věci dobově možné nejsou (počítač, mobilní telefon, přehrávač apod.), potom je necháme pracovat ve dvojicích či menších skupinkách. Připomeneme jim, že Janina nebyla sama,

měla s sebou dítě. V bublině by se měly objevit doklady, peníze, jídlo, teplé oblečení, v textu na straně 111 jsou dokonce zmiňovány šperky, které Janina dostala od polských příbuzných na cestu do Čech.

Úkol č. 4

Ve společné diskusi ved'te žáky k uvědomění, co je důležité pro další život (např. rodný list a další doklady, peníze a platební karty), co pro přežití (např. oblečení, jídlo, telefon s nabíječkou) a co je jedinečné a zásadní pro uchování vzpomínek (např. fotografie).

Dětský domov

Před prací s pracovním listem č. 3 můžete žáky seznámit s další částí příběhu (strany 90 až 100), kde Franciska vzpomíná na nelehké dětství, kdy ji matka i se sourozenci dokonce dvakrát poslala do dětského domova. Úkoly je však možno řešit i samostatně. Starším žákům lze poskytnout čas, aby si některé domněnky ověřili v dalších informačních zdrojích.

Úkol č. 1

Vhodné je, aby žáci téma nejprve prodiskutovali a teprve potom příčiny umístování dětí do dětského domova v bodech sepsali:

- zanedbání péče
- nízká sociální úroveň rodiny
- závislost rodičů na alkoholu či drogách
- špatné zdraví či úmrtí rodičů

Úkol č. 2

Z příběhu vyplývají i jiné důvody. Po válce bylo těžší zajistit dětem vhodné životní podmínky, pravidelnou stravu a hygienu. Svou daň si mohly vybrat i traumatické zážitky rodičů z období války. V případě Francisky se mohlo do rozhodování její matky promítnout to, že byla cizinka a neměla oporu v rodině.

Úkol č. 3

Žáci se jistě setkávají s nejrůznějšími charitativními projekty, které mají dětem v dětských domovech přinést materiální vylepšení života. Kdo se však dostal k dětským domovům blíže, všimá si, že dětem v domovech nechybějí věci, ale blízcí lidé a rodinné vazby, praktické zkušenosti, zázemí pro život po opuštění domova a vstupu do dospělosti.

Komiksová políčka, ke kterým mají žáci připsat komentář, upozorňují na:

- oddělení sourozenců
- malý či nulový kontakt s rodinou
- samotu a izolaci od vnějšího světa

Do volných polí mohou žáci kreslit to, co by jim v dětském domově chybělo – možná soukromí vlastního pokoje vybaveného počítačem, možná pomazlení s maminkou či výlet na kolech s tátou.

Moře vzpomínek

Pracovní list č. 4 nás zavede k poslední části příběhu Francisky, který můžeme žákům převyprávět, mohou si ho přečíst či ho můžeme promítnout (strany 105 až 108). Tentokrát žáky vedeme k rozpoznání pocitů, nálad a postojů. Můžeme se jich ptát:

- Jak by se oni sami cítili, kdyby byli v kůži Francisky?
- Jak by se stavěli k matce a otci?
- Jak by sami sebe vnímali?
- Jak by si odpověděli na otázku, proč se něco takového přihodilo právě jim?

Dá se očekávat, že žáci budou vyjadřovat zlost, hněv a rozhořčení. Možná budou toužit po konfrontaci či odplatě. Někdo bude zastávat názor, že taková bolestná zkušenost z dětství je traumatem, ze kterého se člověk nevzpamatuje. Snažte se je nenásilně vést k porozumění, pochopení a smíření, jaké představuje postoj skutečné ženy Francisky Hockové.

Úkol č. 1

Cesta do Polska, země, odkud její maminka pocházela, cesta proti proudu času až k moři, přes které připlula matka s dcerou ze Švédska, se dá vnímat jako pochopení vlastního životního příběhu. Neuspěchejte diskusi o motivech šestnáctileté Francisky, která se rozhoduje, zda v životě ob stojí. Extrémní situace, kterými prošla její maminka, možná nejsou univerzální omluvou, proč nedokázala později své děti ochránit a vytvořit jim láskyplný domov. Ale mohla udělat víc?

Úkol č. 2

Závěrečný úkol umožňuje žákům vyrovnat se pomocí komiksu s životním osudem Francisky. Nevkládají myšlenky do hlavy staré ženy, ale šestnáctileté dívky. Opět nejprve dejte žákům prostor a čas, ať v menších skupinkách či dvojicích promyslí, co člověka drží při životě, jaké postoje mu umožňují překonat potíže a jít dál, co mu dává naději.

Teprve po dokončení tohoto listu dejte žákům přečíst text na straně 111 či je seznámte s tím, jak se vztah Francisky s vlastní matkou vyvíjel. Možná budou překvapení, že dcera našla k mamince cestu, odpustila jí a v závěru života se o ni starala.

Text Mgr. Klára Smolíková